

Оксана Цюняк,

асистент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м.Івано-Франківськ)

Oksana Tsiuniak,

assistant,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 37.034: 77
ББК 66.4

ОСОБЛИВОСТІ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ СЕЛА ГІРСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

FEATURES OF FAMILY EDUCATION IN RURAL MOUNTAINOUS AREAS

Освіта в сільських гірських районах ґрунтується на основі таких керівних принципів, як український патріотизм і висока національна свідомість, природовідповідності, любові до батька і матері, сім'ї, батьківщини, поваги до української мови і традиційної культури гуцулів. У частини дітей вдома можливі і економічні, і соціальні заходи, долучення до гуцульського народного мистецтва, традиційних ремесел та промисловості, пропаганда здорового способу життя.

Ключові слова: сім'я, освіта, село гірської місцевості.

Related education in rural mountain areas based on the following guiding principles, as Ukrainian patriotism and high national consciousness, nature correspondence, love to father and mother, family, homeland, respect for the Ukrainian language and the traditional family-home culture Huzuls part children in housework feasible and economic, and social activities, annexation to the hutsul folk art, local crafts and industries, promote healthy lifestyles.

Key words: family, education, village of mountainous terrain.

Образование в сельских горных районах основывается на основе таких руководящих принципов, как украинский патриотизм и высокое национальное сознание, любви к отцу и матери, семье, родины, уважения к украинскому языку и традиционной культуры гуцулов. У части детей дома возможны и экономические, и социальные мероприятия, приобщение к гуцульскому народному искусству, традиционных ремесел и промышленности, пропаганда здорового образа жизни.

Ключевые слова: семья, образование, село горной местности.

*Сім'я – природний первинний осередок,
де реалізується краса людського життя,
куди приходять відпочивати переможні сили людини,
де ростуть і живуть діти – головна радість життя.*

А.Макаренко

Постановка проблеми. Зміни, які відбулися в Україні в останнє десятиліття, зумовили появу та розвиток нових концептуальних підходів щодо реформування багатьох ділянок організації життєдіяльності суспільства. До них належить зокрема сім'я, яка має на меті виховання підростаючого покоління. Загальновідомо, виховання в родині є першоосновою розвитку дитини. На це наголошують і основні нормативні документи, а саме стаття 59 Закону України «Про освіту». У ній основна увага звертається на відповідальність батьків за фізичне здоров'я і психічний стан дітей, створення належних умов для розвитку їхніх природних здібностей. Значущість сімейного виховання в умовах сьогодення підтверджують Конституція України, Державна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національна програма «Діти України» та «Українська родина».

Сім'я в сучасній українській державі функціонує не лише як первинний осередок суспільства, а й головна інституція, що покликана забезпечувати моральний, духовний, соціальний та фізичний розвиток дитини. У концепції державної сімейної політики акцентується увага на тому, що сьогодні відповідальність за утримання і виховання дітей покладено на батьків значно більшою мірою ніж на державу. У Державній національній програмі «Освіта» визначено завдання сім'ї, згідно з якими батьки постають як перші педагоги дитини, які повинні створити умови для повноцінного розвитку особистості; забезпечити дитині почуття захищеності, рівноваги,

довіри, сформувати активне, зацікавлене ставлення до навколишнього світу. Сім'я несе повну відповідальність за розвиток, виховання та навчання дітей.

На значущість родинних цінностей у вихованні молодого покоління вказували А.Дістервег, Й.Песталоцці, Я.Коменський, І.Огієнко, С. Русова, А. Макаренко, І.Стешенко, В. Сухомлинський.

Мета статті. На основі аналізу наукових досліджень та існуючих публікацій з даної проблеми, законодавчої бази розкрити особливості родинного виховання в умовах села гірської місцевості.

Виклад основного матеріалу. Виховання дітей у селах гірської місцевості є децю особливим. Мальовнича природа краю створює сприятливий ґрунт для творчості. Для жителів сіл Українських Карпат характерними є багатогранне народне мистецтво, фольклор, що поєднується з тяжкою працею, яка є результатом своєрідного укладу життя. Неповторними є побут гірських жителів, звичаї, обряди, історія, художні промисли тощо, які слугують засобами формування та розвитку молодшої людини. Саме тому первинне самовираження сільського школяра відбувається через етнокультуру, органічний зв'язок з якою допомагає акумулювати народні традиції, передавати їх наступним поколінням.

Гори по-особливому впливають на життя, спосіб господарювання, розвиток особистості. Невеликі ділянки придатної для обробітки землі, віддаленість від великих транспортних магістралей, залізниць, рідкорозселеність, ландшафтно-кліматичні умови з їх ризиками – вітровіями, бурхливими річками і потоками, нестабільністю клімату і швидкою змінюваністю погоди та інше не можуть не позначитися на розвитку, світосприйнятті, світорозумінні, характері особистості.

Загальновідомо, що саме у родинному колі відбувається формування і розвиток дитини, її підготовка до майбутнього життя. В сім'ї здійснюються початки трудового, морального, духовного, естетичного, патріотичного виховання зростаючої особистості. Поведінка батьків є першим прикладом для наслідування.

Родинні виховні традиції вироблялися протягом усієї історії розвитку українського етносу, формуючи його менталітет. Вони увібрали в себе різні аспекти життя, побуту, трудової діяльності родини, потребу в людському спілкуванні; основні моральні чесноти особистості: совість, гідність, почуття спорідненості, добра і доброзичливості. Родинні традиції втілюють «особливості виховних традицій українців і народів, що проживають серед них, а також передові надбання світової педагогічної думки» [2, с.79].

Дослідник О.Торонський у своїй праці «Русини-лемки» характеризує горянина як спокійного, виваженого, миролюбного, який глибоко цінує своє коріння, традиції, звичаї, зміцнює віру, в церкві знаходить силу і життєву мудрість, які потім упродовжує у родинне виховання. Релігійність виступає головним засобом виховання у дітей моральних якостей [6, с.43].

Сім'я свято вірить в те, що повноцінне формування особистості дитини може відбутися тільки при наявності у неї моральних імперативів та основ християнської етики. Тому богоугодно вважається та людина, яка працює на Божу славу:

Боже, допоможи добре посадити
І щасливо вибрати.

Як засвідчують архівні матеріали, упродовж віків у родинах дотримувалися традиційно християнського підходу до системи виховання дітей, який ґрунтується на вірі в ідеали добра. Духовні закони – це закони моралі та етики. В сім'ї релігія є елементом щоденного життя. Важливими є знання свого роду, повага до рідної домівки, батьківського слова, авторитет старших. Християнська мораль, яку сповідує кожна сім'я у селі гірської місцевості, вчить бути чесними, доброзичливими, людьми.

Родинне виховання у гірській місцевості передбачає підготовку підростаючого покоління до життя, пов'язаного з різними, часом дуже несподіваними, життєвими випробуваннями й обов'язковою участю змалку у посильній праці. Так, кожен із членів сім'ї має усталені господарські обов'язки. Отже, в основі традиційного родинного виховання є праця як мірило духовних і фізичних якостей людини. Співаючи дитині колискову пісню, яка наділена карпатським колоритом, гуцульським діалектом, своєрідною мелодикою і манерою виконання, мати привчає її не цуратися праці. Оскільки колискові пісні наділені властивими тільки їм рисами – дитячі пісеньки не тільки художньо-естетично виховують, а й спонукають дитину до трудової діяльності. Аналогічну функцію виконують ігри, пов'язані з сімейним побутом. Головним завданням батьків у трудовому вихованні розвинути в дітей свідоме ставлення до праці, нетерпимість до ледарства, байдикування, яке водночас виховує культуру праці: вміння правильно виконувати роботу, планувати її тощо. Перебування на повітрі, загартовування, участь у посильній праці робить дітей витривалими. Оскільки орної землі дуже мало й продуктів харчування не вистачає, то жителі гірських сіл змушені заробляти на хліб поза межами свого краю. Відсутність чоловіків вдома через виїзд на заробітки перекладає в цей час всю хатню, а також господарську роботу й виховання дітей на плечі жінки. Тому дівчат змалку прилучають не тільки до жіночої, але й до чоловічої праці. Проблемою також є те, що випускники загальноосвітніх шкіл з високою освітньою підготовкою не бачать власного педагогічного розвитку та самореалізації в умовах села. Негативне ставлення до сільського способу життя прищеплюється часто й батьками, які не бачать для них тут життєвих перспектив.

На сьогодні ми спостерігаємо зацікавлення впровадженням у навчально-виховний процес окремого навчання хлопчиків та дівчаток з прилучення їх до національних ремесел. Хлопці опановують ази архітектури (спорудження дерев'яних будівель, виготовлення меблів, посуду з природних матеріалів: столярство, теслярство, гончарство,

лозоплетіння та різьбярство. Дівчата опановують навички: ткацтва, писанкарства, пошиття національного одягу, прядіння, плетіння, вишивання (різною технікою).

Видатний педагог А. С. Макаренко стверджував, що сім'я повинна бути колективом, в якому діти отримують первинне виховання і який, нарівні з установами суспільного виховання, впливає на правильний розвиток і формування особистості дитини. Він стверджував, що тільки в тій сім'ї діти отримають правильне виховання, яка усвідомлює себе частиною суспільства, в якій діяльність батьків розглядається як необхідна суспільству справа.

За результатами дослідження, що проводилося ЮНІСЕФ (Проект «Цвіт Карпат»), 93% батьків, які мають дітей дошкільного віку, висловили потребу у власному навчанні з питань догляду за дітьми та забезпечення їхнього розвитку; 73% з них відчують себе психологічно непередготовленими для того, щоб забезпечити оптимальний розвиток дітей і відчують брак досвіду для виконання цих завдань. Відсутні будь-які інформаційні центри, де батьки могли б отримати відповідні знання та розвинути свої навички.

На сьогодні лише 6% батьків мають доступ до батьківських навчальних програм, 21% дітей, котрі живуть у сільській місцевості, мають доступ до освітніх дошкільних програм (перебування у ДНЗ, ДНЗ з короткотривалим перебуванням, сезонні ДНЗ тощо). Викликає занепокоєння і той факт, що недостатнім є знання, практичні вміння і навички батьків у сфері розвитку дітей дошкільного віку. За статистикою, близько 600 дітей вмирає щороку від травм, нещасних випадків, випадків отруєння чи незадовільного батьківського догляду. Більшість батьків не володіють методами попередження миттєвої смерті, не знають вимог щодо харчування та годування дітей, основних етапів їх розвитку тощо.

Аналіз умов виховання і розвитку дітей засвідчує, що значна кількість батьків обирають авторитарні методи виховання, а не індивідуальні підходи до виховання і навчання своїх дітей. У результаті процес розвитку дітей відбувається спонтанно і здебільшого, відображає особисті переконання батьків та їхній досвід.

Разом з тим у гірських селах зберігаються наступні традиції родинного виховання:

- догляд та виховання дітей до 6 років і сім'ї переважно здійснюється мамами;
- за відсутності батьків (за кордоном на заробітках) догляд за дітьми здійснюють бабусі, або одна мати \ бабуса;
- старші діти доглядають за молодшими.

Це свідчить про те, що емпірична парадигма, яка ґрунтується на особистісному досвіді батьків, навіть з опорою на народні традиції родинного виховання, не забезпечує всю повноту умов для повноцінного розвитку дитини у гірській місцевості. Основним джерелом знань залишається життєвий досвід старшого покоління. У деяких батьків зберігається установка на те, що: «головне у вихованні дитини, щоб вона була доглянутою, здоровою, а все інше – буде само собою».

Водночас, частина молодих батьків намагається приділяти увагу не тільки догляду, а й мовленнєвому, естетичному, соціальному розвитку дітей. Батьки все ще потребують додаткової інформації про збереження здоров'я дитини, розвиток мовлення, розвиток навичок спілкування у дитини тощо.

Висновок. Духовним фундаментом сучасної культури повинні бути принципи природовідповідності, національної творчості й родинності. Створене родиною розвивальне середовище має забезпечити адаптацію дитини до входження в сучасний світ, сприяти її соціалізації. Родинне виховання – це природна і постійно діюча ланка виховання, що обумовлює розвиток людини на всіх стадіях її життя. Тому у своїй виховній діяльності система освіти має спиратися на сім'ю, підвищувати її психолого-педагогічну культуру, активно впливати на взаємини між її членами.

Змістом виховання дітей в сучасній українській родині має стати інтегрована та вселюдська гуманістична культура мирного життя людей в інтерконтинентальному просторі. Зміст виховання повинен відображати й утверджувати в свідомості й діяльності дітей найвищі національні та вселюдські духовні, гуманістичні, морально-етичні, естетичні, фізичні, трудові ціннісні орієнтації на практичну виховну діяльність сучасної української сім'ї в умовах становлення й утвердження національної педагогіки та освіти.

1. Буграк М. Національна програма «Освіта Прикарпаття»: формування виховного ідеалу / М. Буграк // Голос Покуття. – 1996. – 24 січня.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г.Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). – Київ, 1994. – 61 с.
4. Макаренко А.С. Книга для батьків / А.С. Макаренко. – К.: Рад. школа, 1980. – 327 с.
5. Мелешко В. Про організацію експериментального дослідження в сільській школі/ В. Мелешко – Рідна школа. – 2007. – № 2. – С.7-8
6. Постовий В.Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей у сучасній сім'ї. Монографія / В.Г. Постовий. – Київ. – 2006. – 188 с.
7. Торонський О. Русини /лемки/ Додаток до Лемківського календаря. – К., 2000. – 55 с.